

Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav Filosofie a Religionistiky

**Božie meno a tabuové výrazy v náboženskom
a profánnom jazyku**

Bakalárska práca

Martin Krankus

Št. odbor: Religionistika, šk.r. 2006/2007

Ved. práce: PhDr. Milan Lyčka

„Náboženský význam vecí je ten, od ktorého nemôže za žiadnych okolností nasledovať ani širší ani hlbší význam. Je to význam celku, je to posledné slovo.“

- Gerarduw van der Leeuw –

Obsah:

Úvod.....	3
Problém mena.....	4
Božie meno.....	5
Božie meno v Kabale.....	10
Ďalšie možné interpretácie vzniku a existencie zákazu vyslovovania Božieho mena.....	14
Vyslovovanie božských mien ako <i>tabu</i> , tabuové výrazy.....	17
Tabuové výrazy v profánnom jazyku.....	21
Záver.....	28
Zoznam použitej literatúry.....	29

Úvod

Súčasný jazyk, a nielen ten náš, obsahuje množstvo slov a slovných spojení súvisiacich s náboženským jazykom, či už ide o označenia Boha, svätých, duchovných bytostí, výrazy pripomínajúce invocáciu, vulgarizmy, apod. Nejedná sa teda len o jazyk náboženský, používaný pri bohoslužbách alebo iných náboženských úkonoch, ale aj o jazyk profánný, v ktorom sa tieto výrazy udomácnili.

Pôvodný pracovný názov tejto práce mal znieť *Zákaz vyslovovania Božieho mena a jeho prejavy v jazyku*, ale od tohto som upustil, pretože súčasný názov vystihuje zámer tejto práce ďaleko lepšie. Chcem sa v nej totiž venovať nielen zákazu vyslovovania vlastných podstatných mien Boha alebo božských bytostí, ale aj širšiemu spektru slov spojených s náboženským jazykom, a tomu, akú úlohu zohrávajú v každodennom jazyku, či už ide o jazyk náboženský alebo profánný. Existuje niekoľko prístupov, ktorými sa dá tomuto problému venovať. Môžeme ho skúmať z hľadiska teologického, teda ako si tento problém vykladajú exegeti z vnútra daného náboženstva, z hľadiska psychologického, teda ako vníma vyslovovanie týchto výrazov jedinec a ako naň používanie takéhoto jazyka pôsobí, ďalej z hľadiska fenomenologického, ktoré sa bude v tomto prípade venovať kategórii *tabu*, a v neposlednom rade z hľadiska historického, ktoré bude skúmať historické okolnosti vzniku nielen týchto výrazov, ale aj vzniku zákazu ich vyslovovania a jeho následkom. Samostatnú kapitolu tvorí používanie týchto výrazov v profánnom jazyku, o ktorom síce môžeme predpokladať, že je rovnako staré ako jazyk sám, ale popularita takéhoto jazyka je priamo úmerná úrovni sekularizácie a profanizácie náboženského jazyka, ktorej rast je badateľný hlavne v posledných desaťročiach.

Je dôležité podotknúť, že veľká časť práce sa bude venovať tejto problematike v rámci judaizmu, hlavne z dôvodu toho, že zákaz vyslovovania Božieho mena je tu rozpracovaný najpodrobnejšie spomedzi všetkých náboženských systémov, a okrem tohto náboženstva sa s vyslovovaním tohto výrazu, a výrazov charakterovo jemu podobných stretávame len zriedka.

Problémy, pri ktorých som sa pri písaní tejto práce potýkal, sú rôznorodé. Ide hlavne o nedostatok materiálu zaoberajúceho sa touto tematikou (nepodarilo sa mi nájsť celú monografiu, v ktorej by táto téma nebola obsahom maximálne niekoľkých kapitol), snaha odvysvetliť problém na základe názoru o dezinterpretácii pôvodného znenia božieho prikázania „Nebudeš brať meno božie nadarmo!“, v ktorom ide o presvedčenie, že bolo zle pochopené alebo preložené, a jeho pôvodná podoba pojednávala o zákaze falošnej prísahy v mene Boha, alebo fakt, že zatiaľčo náboženstvo ako také je antropologická konštanta, vyskytujúca sa v rôznych formách vo všetkých svetových kultúrach, zákaz vyslovovania mena božstva je veľmi zriedkavý, a kontext používania výrazov prebraných z čisto náboženského jazyka sa líši od kultúry ku kultúre.

Problém mena

Predtým ako sa začneme venovať Božiemu menu a menám označujúce božstvá alebo iné duchovné bytosti, musíme upozorniť na to, že meno nie je len púhe slovo, nálepka označujúca danú vec, ale (hlavne v archaických kultúrach) sa stotožňuje s podstatou veci, resp. jedinca. Môže ísť aj o aktivity, kvality, situácie, postoje, zmyslami nepozorovateľné objekty (ako napr. Boh, anjel alebo duša)¹. Aj v žido-kresťanskej tradícii je meno Boha totožné s jeho podstatou, či už ide o slová ako „JHVH“, teda tetragram, o ktorom už nevieme ako sa má správne vyslovovať, alebo „Boh“, ktoré je síce skôr pojmom, ale zvykli sme si ho vnímať ako vlastné podstatné meno. Nemenej dôležitý je kontext pri vyslovovaní mena alebo názvu. „Voda“ môže byť kvapalina používaná pri umývaní podlahy, ale zároveň tá tekutina, ktorá sa používa v rôznych očistných rituáloch. Taktiež musíme prihliadnúť ku vzťahu, ktorý jedinec, ktorý tieto slová vyslovuje, prechováva k danej veci. „*Môže mať láska nejaký význam pre človeka ktorý sa nikdy nepodielal na skúsenosti milovania alebo bytia milovaným?*“²

¹ Macquarrie, John, „God-talk: an examination of the language and logic of theology“, SCM Press, Londýn 1967

² Tamtiež

Peknú ilustráciu toho, čo znamená meno *človeka* v archaických kultúrach poskytuje francúzsky antropológ Claude Lévy-Strauss vo svojej knihe *Smutné trópy*, ktorá v nasledujúcej pasáži popisuje príhodu z terénneho výskumu u juhoamerických Ňambikwárkov: „*Jedného dňa, keď som sa hral s hlúčikom detí, jedna zo žabiek dostala od kamarátky herdu, utiekla ku mne a začala mi ako veľké tajomstvo niečo šepkať do ucha. Neporozumel som a musela mi to niekoľkokrát opakovať, takže jej protivníčka pochopila a viditeľné rozzúrená mi prišla sama niečo vyzradiť. Šlo zrejme o nejaké slávnostné tajomstvo, a po istom tápaní a niekoľkých otázkach som už nemohol byť na pochybách, ako si mám vec vykladať. Prvé dievčatko mi prišlo z pomsty vyzradiť meno svojej nepriateľky, a keď tá si toho potom všimla, povedala mi na oplátku zase meno jej. Od tejto chvíle bolo už veľmi jednoduché, aj keď trochu nesvedomité, zistiť mená všetkých detí - stačilo ich navzájom popudiť proti sebe. Tým sa vytvorila medzi nami akási spriaznenosť a bez veľkých ťažkostí som od nich potom vyzvedel aj mená dospelých. Keď títo pochopili naše tajné dorozumievanie, dostalo sa deťom pokarhania, a zdroj mojich informácií vyschol.*“³

Božie meno

Nielen samotné meno, ale aj jeho znalosť teda predstavujú dôležitú výhodu. Jeho vyslovovanie nemôže prebiehať za hocijakých okolností, no napriek tomu je vyslovovanie mena božstva explicitne zakázané len vo veľmi malom počte náboženských systémov. Okrem židovskej a kresťanskej tradície nájdeme podobnú situáciu napr. u juhoamerických Selk'namov, kočovného kmeňa žijúceho v Ohňovej zemi. Ich stvoriteľské božstvo sa volá *Temaukel*, a jeho meno je kvôli posvätnej bázni zakázané vyslovovať. Mircea Eliade, ktorý *Temaukela* predstavuje vo svojom *Pojednaní o dejinách náboženstiev*⁴ o ňom píše v pasáži hovoriacej o kategórii

³ Lévi-Strauss, Claude: „Smutné trópy“. Odeon, Praha, 1966

⁴ Eliade, Mircea, „Pojednání o dějinách náboženství“, Argo, 2004 (1964)

božstiev *deus otiosus*, teda odpočívajúci boh, ktorý sa odlúčil od sveta a k ľudským záležitostiam je ľahostajný.⁵

Mnohé z Temaukelových vlastností sú totožné s vlastnosťami Boha v židovskej a kresťanskej tradícii, ktorá je však na rozdiel od náboženstva Selk´namov monoteistická. Ak by sme teda porovnali tieto dva náboženské systémy a uznali totožnosť mechanizmov vedúcich k zákazu vyslovovania stvoriteľského božstva, tento zákaz tým pádom v monoteistickej žido-kresťanskej tradícii nemal inú možnosť ako platiť celoplošne.

Čo sa týka židovského náboženstva, meno Jahve (JHVH) nebolo vždy zakázané vyslovovať, a aj dnes je u kabalistov jeho vyslovovanie povolené dokonca v rôznych kombináciách písmen, za účelom vyvolania mystických zážitkov. Tento zákaz nebol až taký striktný až do určitej doby, bolo povolené vyslovovať meno Boha legitímne. Pri požehnaniach bolo povolené ako médium cez ktoré mohla prúdiť plnšia „vedomosť posvätného charakteru“, je to vlastne vstupná brána k Bohu.⁶ Zakázané bolo vyobrazovanie Boha. Platili taktiež určité reštrikcie týkajúce sa oltára, dotyku s archou zmluvy, presného poradia krokov pri vykonávanom rituále, zákaz používania mena pri mágii a čarodejníctve (ktoré samotné boli zakázané), atď. Zvláštnu úlohu v tomto prípade hrá presvedčenie o nadradenosti / vyvolenosti Izraela medzi ostatnými národmi. Táto viera spôsobila presvedčenie, že ani styk s Bohom (ktorý je nadradený ostatným bohom) nemohol byť taký jednoduchý. Styk Izraela s Bohom je iný ako styk s hocíjakým iným kmeňovým božstvom. V časoch babylonského exilu (6. storočie p.n.l.) sa v židovskom náboženstve dostáva do popredia čistý monoteizmus, existencia iných božstiev sa už nepripúšťa. Zdôrazňuje sa transcendentálny charakter Boha,

⁵ Eliade, Mircea, „Pojednání o dějinách náboženství“. Praha, Argo, 2004. Eliade v pasáži ďalej uvádza: *Zpravidla sa mu hovorí so´onh-haskan, tj. „Obyvatel´ neba“, a so´onk kas pémer, „Ten, kto je v nebi“.* Je večný, vševiedúci, všemohúci stvoriteľ – avšak stvorenie završili bájni Predkovia, ktorých taktiež stvoril Najvyšší boh, kým sa uchýlil hore nad hviezdy. (...) Nie je nijako spodobovaný a nemá ani kňaza. Stanovil mravné zákony, je sudca a v poslednej inštancii aj pán osudu. Prosby sa k nemu však vysielajú len v prípade choroby. (...) Za nepriaznivého počasia sa mu prinášajú zvláštne obetiny. Temaukel je teda *deus otiosus*, garant stvorenia a zárukou ďalšej existencie tohto sveta. Je v ňom vyjadrená statickosť a večnosť, ale dáva zároveň možnosť ďalšej zmeny. Je „zabudnutý na úrovni vedomia“, existuje v symboloch, exstatických skúsenostiach apod. Jeho úloha oživa pri existenciálnych krízach, je zodpovedný za existenciu celku.“ (s. 65)

⁶ Coffin, F. J., „The Third Commandment“, In: Journal of Biblical Literature, Vol. 19, No. 2. (1900), pp. 166-188)

svätosť Božieho mena, zprísňuje sa jeho profanovanie. Poexilová literatúra je v tomto smere ešte prísnejšia.⁷

Prof. F.J. Coffin, autor článku obsahujúceho práve zmienené údaje, poskytuje v tom istom článku aj veľmi zaujímavú teóriu vzniku zákazu vyslovovania Božieho mena v judaizme: „*Pasáž v Deuteronomiu 18: 10-22 vyzdvihuje úlohu a autoritu proroka. Podľa tohto zákona, všetky formy divinácie a mágie sú zakázané. Miesto, ktoré držal veštec a mág má byť medzi ľuďmi Izraela prevzaté prorokom, ktorý má rozprávať v mene Jahveho. Pravý prorok stojí v bízkom vzťahu s Jahvem. A namiesto púhej znalosti mena, ktoré je chodbou k moci a vplyvu, má hlboký duchovný vzhľad do charakteru a mysle Boha. Vďaka tejto etickej a duchovnej znalosti Božieho mena, je schopný stať sa veľkou duchovnou autoritou medzi svojim ľuďom. Následne vďaka tejto výhode v duchovnom nábožensve, prorok a s ním zároveň aj zákonodarca zakázali akúkoľvek nižšiu formu profétizmu alebo trúfalého hovorenia v Jeho mene alebo v mene iných bohov. Skrz prácu vykonávanú v línii pravých prorokov, staré koncepcie boli pohltené koncepciou novou. Starý poriadok sa vytratil, a trvalo len do konca exilového obdobia, kým sa naplnila emancipácia mysle od pretrvávajúcej surovosti náboženských dejín mladého Izraela.*“

Na margo výrazu „nadarmo“, v Božom prikázaní „Nebudeš brať meno Božie nadarmo!“, poskytuje prof. Coffin interpretácie ako „lamentovať, nariekať, žiaľiť sám nad sebou, kliatť, preklínať, sľubovať (obvykle za prítomnosti 7 svedkov)“. Sľub bol vnímaný ako náboženský akt, potvrdenie pod náboženskými sankciami. Tým pádom porušenie by znamenalo konflikt s Bohom, v ktorého mene bol sľub vykonaný. Je to jedna z prvých náboženských koncepcií s morálnym základom. Takýto charakter sľubu je doložitelný v mnohých kultúrach, a dá sa preto uvažovať o existencii podobného zákazu vo všetkých takýchto kultúrach. U hebrejcov bolo skladanie sľubu v mene iných božstiev ako Boha tiež zakázané, jedine v prípade skladania prísah s niekým kto pochádzal z mimo Izraela.⁸

⁷ Coffin, s. 170.

⁸ Jedna z foriem prísahy je individuálne dovolávanie sa k Bohu, za účelom osvedčenia pravdivosti určitého výroku. Táto forma však na rozdiel od iných nepodliehala všeobecnému zavrhovaniu, ale bola relatívne dobre trpená. Coffin to interpretuje nasledovne: „*Je možné, že staršia koncepcia používania svätého mena stratila svoj význam, zatiaľ čo vyššia a duchovnejšia koncepcia plynúca z prorockého učenia sa ešte nestala žijúcou realitou. S vecami najsvätejšími sa zaobchádzalo neformálne, familiárne* (o čom svedčí osobnejší vzťah

Encyclopedia Judaica pod heslom „God, names of“ uvádza 8 najpoužívanejších mien Boha (‘El, ‘El ‘Elyon, El Šadaj, ‘El Ro‘i, El Berit, Eloha/Elohim, JHVH), pričom každé sa používa za špecifických okolností, je časté v určitom historickom období alebo spise. Tetragrammaton (JHVH) bol podľa encyklopédie bežne používaný, a k zákazu jeho vyslovovania došlo až niekedy okolo 3. storočia pnl. „*Vyhybanie sa vyslovovaniu mena JHVH je všeobecne pripisované zmyslu pre vážnosť (rešpekt, bázeň). Presnejšie, bolo spôsobené nedorozumením tretieho prikázania v znení „Nebudeš brať meno Božie nadarmo!“*, ktoré vlastne znamená „Nebudeš falošne prisahať v mene JHVH tvojho Boha!“

Koreň slova je pravdepodobne „hyh“, „byť“. Mojžišovi sa Boh predstavil ako „Ehje-Ašer-Ehje“, teda „Som ktorý som“, resp. „Budem ktorý budem“. Encyklopédia však ešte uvádza, že pôvodná forma tohto slovného spojenia mohla znieť „Jahve-Ašer-Yihve“, teda „Ten, ktorý uvádza do existencie všetko čo existuje“, teda zdôrazňuje stvoriteľský aspekt Boha. V Talmude sa zákaz aplikuje na vyslovovanie a zapisovanie, s výnimkou posvätných spisov. Zákaz sa vzťahuje jedine na Tetragrammaton, ktorý mohol za dávnych čias byť správne vyslovený jedine raz do roka najvyšším kňazom na sviatok Deň zmierenia - Jom kippur, v Jeruzalemskom Chráme, počas recitácie Kňazského požehnania. Talmud hovorí: „Nie tak ako sa píšem, sa vyslovujem. Píšem sa *yod he vav he*, a vyslovujem sa *alef dalet*“ (*nun yod*, i.e., ‘Adonai). Zákaz používať meno v profánnych súvislostiach patrí do inej kategórie. Zákaz zapisovať súvisí s tým, že meno Božie nesíme byť za žiadnych okolností vymazané, a keďže každý papierový dokument podlieha skaze, je zakázané meno zapisovať.

Dochádza k rôznym maskovaniám Mena (vynechávaním písmen alebo ich preskupovaním), ale ortodoxní židia aj každú takúto masku považujú len za ďalšiu formu mena, preto akékoľvek jej používanie odsudzujú. Zaujímave je, že hebrejčina používanie výrazov ako „*Oh my God!*“ ani nepozná a z nutnosti ich prekladá umelo (napr. v kine).⁹

židov s Bohom), čo nepochybne prispelo k uvoľneniu pravidiel používania božieho mena v tejto zvláštnej forme prísahy.“

⁹ Tieto údaje mi poskyto Dr. Ephraim Borowski, vyučujúci na University of Glasgow vo Veľkej Británii.

Internetová encyklopédia *Jewish Virtual Library* pod heslom „The Name of God ako prvé uvádza poznámku: „Tento dokument obsahuje Božie Meno. Ak si ho vytlačíte, prosím narábajte s ním s náležitou úctou.“ Uvádza, že meno je nositeľom podstaty a povahy pomenovanej veci, reprezentuje jej históriu a reputáciu. Porušenie Božieho prikázania sa hebrejsky označuje ako *chillul Ha-Šem* – čin ktorý dehonestuje Boha, profanácia Mena. Jeho opak sa označuje *kidduš Ha-Šem*, posvätenie Mena. S menom veci by malo byť zaobchádzané ako s jej reputáciou, resp. vecou samotnou. Žido-kresťanský Boh sa často označuje ako „Bezmenný Boh“, na zvýraznenie kontrastu medzi ním a starými pohanskými božstvami. Najdôležitejšie Božie meno podľa *Jewish Virtual Library* je JHVH, na ktoré sa často odkazuje ako na Nevysloviteľné Meno, Nevýslovné Meno, Osobitné Meno. Lingvisticky je spojené s hebrejským koreňom Heh-Yod-Heh (byť), a reflektuje fakt, že Božia existencia je večná. V Písme sa toto meno používa pri pojednávaní o Božom spojení s ľudskými bytosťami, a keď sa zdôrazňuje božia láskyplnosť a milosť. Judaizmus nezapovedá písanie Mena *per se* – zakazuje len jeho vymazávanie alebo znetvorenie. Práve z tohto dôvodu sa odporúča meno vôbec nezapisovať, a elektronické dokumenty zachovávať, pričom zakázané je napísané meno backspaceovať, prípadne presúvať z miesta na miesto (copy & paste). Tento príkaz má korene v knihe Deuteronomium, 12:3, kde je ľudom, ktorí ovládnu Zem zaslúbenú prikázané zničiť všetky idolatrické predmety a úplne vymazať mená všetkých božstiev. Hneď potom dostanú príkaz nikdy toto isté nerobiť svojmu Bohu. Tóra aj Mišna pripomínajú, že v predexilových dobách nebol zákaz vyslovovania Božieho mena vôbec striktný, naopak, vyslovovanie bolo súčasťou dokonca *dennej* bohoslužby. V talmudických dobách však už bolo Božie meno nahradzované. Aj keď sa písalo ako JHVH, vyslovuje sa Adonai, alebo „*Ha-Šem*“ („meno“). Aj v súčasnosti sa môže používať v modlitbe alebo pri štúdiu. To, že už presne nevieme, ako sa meno má správne vyslovovať je dôsledkom zničenia Chrámu (r. 70 n.l.), pretože zákaz platil všade mimo neho, takže sa prestalo používať úplne. Jeho podoba sa nezachovala a dnes sa o nej môže len diskutovať.

Bolo by mylné domnievať sa, že zákaz vyslovovať Božie meno platil absolútne. V prvom rade, tento zákaz sa vždy vzťahuje na najvyššie božstvo, pokiaľ sa orientujeme v polyteistických náboženstvách. Ďalej, každá kultúra má a mala pomerne

presne stanovené pravidlá, za akých bolo používanie mien bohov legitímne, a kedy stálo mimo zákon. Veľmi zaujímavé je používanie Božieho mena v židovskej mystike, ktorému sa budeme venovať v nasledujúcej stati.

Božie meno v Kabale

Podľa kabaly, židovskej mystiky, všetok jazyk pochádza z Božích mien. Keďže na počiatku bol len Boh a jeho meno, sama povaha stvoreného teda vychádza z Božieho mena. Pomocou Božích mien a ich rozličných podôb, ktoré sa tvoria napr. preskupovaním jednotlivých písmen, sa dosahuje mystického vytrženia. Dôležitá je ale patričná príprava na tieto kroky, inak môže mať celý proces neblahé následky.¹⁰ Jedná sa totiž o kontakt s *tabu*, o ktorom bude reč neskôr.

Pravé znenie Božieho mena malo byť zdedované len výnimočným a cnostným žiakom, ktorí neholdovali svetským nerestiam, nepodliehali hnevu, či dospeli do určitého veku. Pomocou svojho slávneho Mena, čítajúceho 72 písmen, Boh zachránil Izrael z Egypta.¹¹ Božie meno sa používalo aj pri ordáliách (tzv. „Božom súde“): „4. kniha Mojžišova 5 zaprisaháva ženu podozrivú z cudzoložstva, aby prípadnou krivou prisahou nespôsobila zánik Božieho mena. Všetko, čo nejako súvisí s Božím menom, musí byť prestúpené svätosťou. Ani samotný Mojžiš si vraj nedovolil vysloviť tetragramaton viac než dvadsaťtri krát. Je zrejmé, že Božie meno bolo považované za koncentráciu síl schopných plniť rôzne funkcie.“¹²

Rabín Avraham Abulafia (1240 – 1292), veľký stredoveký židovský mystik, dokonca tvrdí, že pravé znenie Božieho mena Boh zatajil. Nikde v Tóre sa nevyskytuje. Učinil tak, aby vyskúšal zasvätených a očistil ich ducha. Vychádza pritom z talmudického výkladu 2 knihy Mojžišovej 3:15, kde sa píše: *Ze šmi le-olam*

¹⁰ Hayoun, Maurice-Ruben, „Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem“. Volvox Globator, Praha, 1998.

¹¹ Hayoun, s. 266.

¹² Hayoun, s. 266

(Toto je moje Meno naveky). Táto veta sa však dá interpretovať aj ako *Ze šmi le-alem* (Toto je moje Meno, ktoré je treba skrývať).¹³

Moše Idel vo svojej knihe *Kabala, nové pohľady*¹⁴ popisuje mechanizmus fungovania kabaly, a porovnáva ho s inými mystickými technikami rozličných svetových náboženstiev: „*Opakované vyslovovanie písmen božích mien je jednou z dobre známych techník používaných k navodzovaniu paranormálnych stavov vedomia. Používajú ju kresťania, moslimovia, hinduisti aj japonskí mystici. Väčšina týchto techník, pokiaľ nie všetky, pôsobí na mystikovo vedomie, pretože mu umožňuje sústrediť svoju pozornosť na jeden výraz alebo krátku vetu. – „Niet boha okrem Boha“, „Ježiš Kristus“, „namou amida boutso“, prípadne spojenie niekoľkých písmen ako v hinduistickom „óm“. Tento relatívne jednoduchý prostriedok prináša podobný efekt ako fixácia pohľadu na určité miesto. Mystik musí neutralizovať pôsobenie vonkajších činiteľov, a v tomto ohľade sa jeho činnosť podobá situácii človeka, ktorý zažíva depriváciu zmyslových orgánov.*“¹⁵ Technika môže byť obohatená o kombinácie písmen alebo telesné aktivity. Idel ďalej v knihe poskytuje radu ďalších postrehov o používaní Božieho mena. Nielen meno Boha, ale aj anjelov sa zachovalo v literatúre *hejchalot*¹⁶. Ich vyslovovanie bolo na dennom poriadku v gaonskom období (8.-10. storočie n.l.). Niekoľko presvedčivých svedectiev dokazuje ich používanie a pestovanie v Nemecku a Francúzsku ešte v časoch rabína Eleazara z Wormsu. Ani toto sa však nezaobišlo bez náležitej kritiky zo strany náboženských autorít, ktorí varujú pred negatívnymi následkami neuváženého narábania s Božími menami. Toto môže priniesť v lepšom prípade zmätok mysle, v horšom celkovú stratu zdravého rozumu, ako varuje rabín Moše z Taku, krátko po vrcholnom období Eleazara (13. storočie n.l.).¹⁷

Už spomínaný rabín Avraham Abulafia hovorí o tom, že vyslovovanie Tetragramu sa pojí s mnohými posvätnými momentami, a každá neopatrnosť pri jeho vykonávaní je nebezpečná. To bol podľa Abulafia dôvod, prečo túto techniku starí

¹³ Hayoun, s. 267.

¹⁴ Idel, Moše, „Kabala, nové pohľady“, Vyšehrad, Praha, 2004.

¹⁵ Idel, s. 129.

¹⁶ Idel, s. 131.

¹⁷ Idel, s. 131. Za povšimnutie ešte stojí zmienka r. Eleazara, ktorý popisoval stvorenie *golema* tým, že sa nad každým údom vyslovia všetky písmená abecedy v spojení s jedným z písmen Tetragramu.

učitelia utajovali (teda možno ide o ďalšiu teóriu o vzniku zákazu vyslovovania Božieho mena). Avšak vzhľadom na to, že mesiašsky vek sa už začal, nadišiel čas odhalenia Božieho mena. Abulafia sa týmto spôsobom snažil obhájiť legitimitu svojej mystickej techniky pred svojimi odporcami.¹⁸ Moše Idel poľa svojich slov tvrdí, že aj keď sa vyslovovanie Tetragramu považovalo za prestúpenie biblických aj rabínskych zákazov, nenašiel v kabalistickej látke žiadnu výhradu voči Abulafiovej technike dosahovania *unio mystica*, ktorá by vychádzala z tohto zákazu.

Autor knihy *Meditace a kabala* Aryeh Kaplan¹⁹ pri zbere materiálu pre svoju knihu mapujúcu dejiny a obsahovú stránku židovskej mystiky narazil na zaujímavý problém pri prvom vydávaní kabalistického spisu (meditačnej príručky) *Ša'arej kedušá* (Brána svätosti). Editor vypustil štvrtý, najdôležitejší diel z vydania z roku 1715 s odôvodnením: „*Vydavateľ prehlasuje, že štvrtý diel tejto knihy nie je dovolené opisovať ani tlačiť, pretože pozostáva výlučne z Božích mien, permutácii a skrytých mystérií, ktoré neprislúži obetovať na oltári tlačiarenského lisu.*“²⁰ Taktiež v nej spomína množstvo ilustrácií každodenného používania Božích mien a ich následky. Jedna z kabalistických techník, aj keď nemenej riziková bola aj invocácia iných duchovných bytostí, akou je napr. anjel Jofi'el.²¹

Duchovné diletantstvo sa môže kruto vypomstiť. Ak niekto vstupuje do mystérií z púheho chvíľkového rozmaru, môže byť zničený ako duchovne, tak psychicky. Abulafia varuje nezasvätených: „*V tvojej mysli zavládne zmätok, nevymaníš sa zo svojich bludov a fantázií. Imaginácia ťa celkom ovládne a bude stále viac oslabovať tvoj intelekt, až kým ťa tvoje bludné predstavy nakoniec zvrhnú do*

¹⁸ Idel, s. 134.

¹⁹ Kaplan, Aryeh, „*Meditace a kabala*“, Volvox Globator, Praha, 1998 (1982)

²⁰ Kaplan, s. 10.

²¹ Kaplan, s. 44 (úryvok z Midrašu): „*Keď som mal trinásť rokov, stal som sa žiakom rabi Nechunju ben ha-Kanu. Opýtal som sa ho: „Kto je knieža Tóry?“ a on mi odpovedal: „Jeho meno je Jofi'el.“ Tou dobou som sa už postil, avšak rozhodol som sa, že budem svoje telo umŕtvať ešte viac, a ďalších 40 dní som sa zdržoval všetkých svetských pôžitkov. Po uplynutí štyridsiatich dní som vyslovil vznešené Meno, a priviedol som na svet anjela Jofi'ela. Zostúpil v planúcom ohni a jeho tvár bola ako žiara blesku. Keď som ho uvidel, padla na mňa hrôza a celý som sa chvel. Stratil som nad sebou vládu a padol som naznak. Jofi'el zvolal: „Synu človeka, ako sa opovažuješ rušiť Veľké nebeské zhromaždenie?“ Dodal som si odvahu a odpovedal som: „Tomu, ktorého prehovoril a stvoril svet, je známe, že som ťa neprivolal ku svojej počte, ale len preto, aby som konal vôľu svojho Pána.“ Jofi'el povedal: „Synu človeka, ty smrduť kvapka, ty biedna larva, ty červ! Aj keď sa tvoja duša už začala očisťovať, je stále uväznená v nečistom tele. Ak si praješ, aby som sa ti zjavil, postí sa štyridsať dní a každý deň sa dvadsaťštyrikrát ponáraj. Nejedz nič, čo spôsobuje zápach, žiadne strukoviny ani zeleninu. Sed' v tmavej miestnosti a ani raz nepohliadni na ženu.“ Keď som toto učinil, naučil ma Božie mená, pomocou ktorých som mohol vystupovať a zostupovať.“*

veľkého mora, a nikdy nebudeš mať dost' múdrosti, aby si odtiaľ vyviazol.“²² V prípade neúspešného pokusu, mystického výletu, treba činiť hlboké pokánie, pretože došlo k spáchaniu ťažkého previnenia. Znamená to, že dotyčný nezasluhuje, aby sa mu dostalo Božieho požehnania.²³

Niektorí židovskí učenci varujú aj kabalistov pred vyslovovaním Božích mien, dokonca aj tou technikou, ktorú zastával Abulafia. Je to kvôli presvedčeniu, že ich generácia už nemá možnosť očisty, potrebnej k tomu, aby mohol človek vyslovovať Božie mená bez ujmy. Božie mená nie je nutné vyslovovať a mnohé sa dá dosiahnuť tým, keď ich človek bude poznať a premýšľať o nich.²⁴

Medzi ostatnými Božími menami je určite najdôležitejší tetragram JHVH. Ten v sebe zahrňuje aj všetky ostatné Božie mená zmieňované v Tóre. Jeho použitím sa teda berú do úst aj všetky ostatné sväté Mená. Pripomína sa tak medzi inými kabalistickými spismi aj v knihe Ša'arej ora (pozn. 22 ↑). Podľa tohto spisu je človek príliš ničotný na to, aby mohol tak sväté meno vysloviť. Vyslovenie JHVH spôsobuje otriasonie všetkých svetov a nesmierny povyk u anjelov, ktorí si pripomínajú všetky hriechy toho, kto sväté meno vyslovil.²⁵

Argumentácia zákazu vyslovovania Božieho mena, ktorá je obsiahnutá v ďalšom kabalistickom spise *Pardes rimonim*, ktorej autorom je rabi Moše Cordovéro (1522-1570), je veľmi podobná pojatiu, ktoré si osvojilo kresťanstvo. Kresťanstvo má blízko k názoru, že Boh je vo svojej všadeprítomnosti a všemohúcnosti neohraničiteľný, nechopiteľný, a tým pádom je vlastne *nemožné* ho pomenovať.²⁶ V *Pardes rimonim* sa píše: „*Musíme si uvedomiť, že Nekonečné bytie (Ejn Sof), požehnaného Kráľa kráľov, nemožno postihnúť žiadnym menom ani slovom. Nie je*

²² Kaplan, s. 81.

²³ Ďalšia ilustrácia praktického dopadu nepripravenosti je ilustrovaná v meditačnej príručke *Brány svetla* (Ša'arej ora) rabína Jozefa Gikataliu (1248-1323): „*Toto se stalo v měsíci tamuz roku 5331 (1571). Požiadal som svojho učiteľa, aby ma naučil jichud* (mentálna meditačná operácia prostá vyslovovania Božieho mena, spočíva v manipulácii s písmenami rozličných Božích mien), *aby som mohol dosiahnuť osvietenia. Odpovedal, že zatiaľ nie som pripravený. Keď som ale neprestával naliehať, naučil ma krátky jichud. A vstal som o polnoci, aby som ho vykonal. V zápätí ma naplnilo neobyčajné vzrušenie a roztriasol som sa po celom tele. Hlava mi zťažkla, moja myseľ sa začala vznášať a moje ústa sa zkrivilili. Okamžite som o tom jichud prestal meditovať. Ráno ma uvidel môj učiteľ a povedal: „Nevaroval som ťa snád? Nebyť vtelením rabiho Akivu, bol by si zošalel ako Ben Zoma a nebolo by ti pomoci.“ Nato sa dotkol mojich úst a použil kavana, ktorú poznal. To činil každé ráno po tri dni, a bol som vyliečený.“*

²⁴ Kaplan, s. 106.

²⁵ Kaplan, s. 126.

²⁶ Túto informáciu som pochytil ešte na stredoškolských štúdiách na hodine náboženstva u farárky Ingeborg Pavlovičovej, v šk. roku 1998/99.

správne hovoriť o niektorom z atribútov Jeho esencie, pretože tá je nemenná a nepopísateľná.”²⁷

V kabale sú badateľné snahy o nájdenie negatívneho termínu Božieho mena, práve z dôvodu toho, že kabala si je vedomá svojej neschopnosti vymedziť Boha menom, resp. pozitívnym termínom.

Ďalšie možné interpretácie vzniku a existencie zákazu vyslovovania Božieho mena

Zostaneme ešte niekoľko riadkov pri kabale, a spomenieme niekoľko zdôvodnení obsiahnutých v spise *Brána svätého ducha*²⁸. Tu učiteľ dáva svojmu žiakovi odpoveď na otázku „Prečo už nie je možné vyslovovať Božie meno bez obáv, keď sa tak smelo ešte za čias rabiho Jišma’ela a rabiho Akivu?“ Učiteľ odpovedal, že dôvod je ten, že dnes už nie je dostupný popol z červenej kravy, ktorým sa ľudia mohli očistiť od všetkého poškrvnenia. Avšak my, ktorí žijeme v tejto dobe, sme poškrvnení kontaktom s mŕtvymi, a pretože nemáme popol z červenej kravy, nemáme sa ako očistiť. Kto by použil Božieho mena v takomto poškrvnení, neminie ho krutý trest.

Na otázku iného žiaka, rabína Elijahu di Vidas (1518 – 1592), ktorá znela: „Akým spôsobom múdri minulých pokolení používali Božie mená?“, ten istý učiteľ odpovedal tým, že je to dovolené tomu, kto vo svojom živote dokáže byť natoľko spravodlivý, že ho miluje aj samotný anjel smrti. Človek, ktorý nemá žiaden hriech teda môže používať Božie meno úplne beztrestne, a anjel smrti, ktorý je zároveň jeho žalobcom pred Bohom mu nemá čo vytknúť a sám sa stane jeho priateľom.

Pri inej príležitosti ten istý žiak obdržal trochu inú odpoveď: „*Môj učiteľ povedal, že všetky mená a amulety, ktoré dnes môžeme nájsť v rôznych rukopisoch, obsahujú chyby. A početné nedostatky vraj majú dokonca aj mená a amulety, ktoré*

²⁷ Kaplan, s. 170.

²⁸ Kaplan, s. 216.

boli vyskúšané a uznané za účinné. Preto nám nie je dovolené ich používať. To by sme smeli jedine vtedy, keby sme poznali správnu znalosť Mien.“²⁹

Toľko, čo sa týka kabalistických mysliteľov a ich interpretácii. Presuňme sa teraz do 20. storočia. Britský bádateľ W. E. Staples³⁰ zdôrazňuje zmysel božieho prikázania „Nebudes brať meno božie nadarmo“ v zmysle zákazu idolatrie. Po príchode do Kanaánu prevzali Izraeliti poľnohospodársku religiozitu, populárne boli božstvá ako manifestácie prírody. Tlak zo strany filistíncov ich primel k tomu, aby sa zjednocovali, a uznávali jediné spoločné božstvo „Jahve“. Identifikovali s ním lokálne božstvá, vrátane Baala. Jahve sa stal agrikulturálnym božstvom. Niekedy v dobe prorokov Ozeáša a Ámosa (asi 2. polovica 8. stor. pnl.) sa svätyne, v ktorých bol tento Boh uctievaný, stali objektom prorockého zavrhnutia. Pre prorokov bol tento „Jahve“ falošný boh, ktorý s pravým Jahvem nemal nič spoločné, bol to kanaánsky boh ktorý sa skrýval za masku Jahveho. 10 božích prikázaní sumarizuje učenie týchto prorokov. Jedine Jahveh bol Boh, a jeho etické štandardy sa musia presadiť u ľudí.

„Prvé prikázanie označuje Jahveho za skutočného Boha Izraela, toho, kto Izraelitov vypravdal z Egypta. (...) Druhé prikázanie protestuje proti akémukoľvek pokusu zachytiť Jahveho v reprezentáciách prírodných fenoménov. Tretie prikázanie potichu pripomína prítomnosť idolov, a varuje ľudí, aby ich nepovažovali za reprezentácie Jahveho. Je to prikázanie, ktoré protestuje proti akémukoľvek pokusu synkretizovať Jahveho s lokálnym baalizmom. Môžeme uviesť obyklú interpretáciu tohto prikázania. „Nebudeš brať meno Božie nadarmo, pretože Jehova nenechá bez viny toho, kto berie jeho meno nadarmo.“³¹

Ďalšie možné preklady sú možné vo forme „pre nehodný úmysel“, ktoré sa stotožňuje s falošnou prísahou v mene Jahveho, kladenie sľubov v jeho mene, a nenapĺňanie ich, a snáď aj akýkoľvek náznak rúhavého používania tohto mena (klianania, preklínania). Iný preklad tretieho Božieho prikázania znie: „profánne“ alebo „v zlom úmysle“. Eduard König, (Deuteronomium, Kommentar zum Alten Testament) prekladá výraz *laš-šáv* v zmysle „vnútorný klam“ (inner deceit) – vyslovovanie

²⁹ Kaplan, s. 216

³⁰ Staples, W. E., „The Third Commandment“, In: Journal of Biblical Literature, Vol. 58, No. 4. (Dec., 1939), pp. 325-329.

³¹ Staples, s. 326.

svätého mena môže byť jedine s poctivým srdcom. Zakázané používania zahrňujú prípady ako mágia, veštedstvo (jasnovidecstvo) a nedbalé prisahy. Z toho teda plynie názor väčšiny učencov o interpretácii v zmysle zákazu používania Božieho mena v nejakom „ilegálnom“ zmysle. Následne poskytuje preklad tejto frázy takto: „*Nesmieš pozdvihnúť meno Jahveho, tvojho Boha, pre šáv*“, pričom *šáv* označuje nadprirodzené bytosti, prípadne idoly, ktoré boli v rámci prechodu k monoteizmu postavené mimo zákon a stali sa predmenom zavrhovania. (Orig. znenie bolo: *ló tissá' eth-šém-jahve lóhékhá laš-Šáv*.) Môže teda ísť o zákaz idolatrie, a zákaz prisudzovať meno Jahve týmto *Šáv*, teda inými slovami: „*Nepomenuješ iné božstvá (idoly) menom Boha!*“.³²

Ďalšie preklady / interpretácie sa týkajú zákazu krivej prisahy, profánnej prisahy (pretože profanuje sväté meno – takto to vysvetľujú v podstate všetci talmudisti, a aj cirkevní otcovia), nedbalého používania v každodennom jazyku, zákerného používania (preklínanie), bezbožnosti, falše, mánotratnosti, pokrytectva, používania mimo modlitbu.³³

Prof. Coffin, o ktorom bola reč už v začiatku práce, sa zamýšľa nad spojitosťou mena a podstaty veci, a vplyvu, ktorý môže vyslovenie mena na danú vec (alebo osobu, božstvo či duchovnú bytosť). Vyslovenie slova má vplyv na objekt, ktorý zastupuje. Ako následok tohto, vlastníctvo mena sa vníma ako médium skrze ktoré môžu pracovať dobré alebo zlé vplyvy. Toto nie je vnímané ako púhy symbolizmus, ale ako reálny proces, keďže meno je považované za časť bytia, ktoré zastupuje. Takže medzi mnohými ľuďmi v primitívnych podmienkach je silný predpoklad neprezrádzať svoje mená (ako sme videli na ilustrácii Lévy-Straussa). Toto platí hlavne tam, kde sa praktizuje mágia.

V ranných fázach svetových náboženstiev má každé božstvo vlastný okruh uctievatel'ov, pre ktorých je znalosť mena cenným vlastníctvom. Často sa používajú prezývky a prívlastky. Pre božstvá vtedy, keď nie je vhodné oslovovať priamo, a pre ľudí vtedy, aby sa zmiatli zlí duchovia. V niektorých kultúrach je vrcholne nevhodné zmieňovať mená manželky alebo iných blízkych. Coffin dokladá mnohé ilustrácie

³² Staples, 328.

³³ Coffin, s. 167, 168.

legitímneho používania božských mien, vždy ale v rámci náboženského jazyka. V každej spoločnosti mali jasne vymedzené pravidlá, za akých okolností sa smelo a nesmelo, muselo a nemuselo vyslovovať meno božstva, či už šlo o mono alebo polyteizmus. Pokiaľ je meno božstva používané v nevhodnom kontexte, samo podlieha skaze (a tým pádom sa poškodzuje, prípadne rozhneváva aj samotné božstvo, čo je neprípustné), degeneruje na čarodejníctvo, ktoré je náboženstvom často zavrhané. Coffin to ilustruje Babylónskym náboženstvom, príp. knihami Samuelovými (Čarodejnica z Endoru). V Egypte: „*Isis nevedela tajné meno boha Ra, a toto postihovalo jej moc. Ra svoje meno, na ktorom bola založená jeho sila držal v tajnosti. Keď sa mŕtvy nazval Osirisom, zaistovalo mu to víťazstvo nad smrťou a identifikáciu s týmto božstvom. Takého pohrebné praktiky boli údajne často zneužívané pre sebecké a zlovoľné účely a uspokojenie ľudských vášní.*“³⁴

Vyslovovanie božských mien ako *tabu*, tabuové výrazy

Prof. Coffin nám svojou prácou vydláždil chodník k ďalšiemu oddielu, ktorý bude pojdenať o kategórii *tabu*, do ktorej Božie meno, mená božstiev alebo duchovných bytostí, a v niektorých prípadoch ako sme videli dokonca ľudí, nepochybne patria.

Dnes sme zvyknutí slovom *tabu* označovať „zákaz“, alebo „niečo čo je zakázané“.

Tabu, slovíčko polynézskeho pôvodu, pôvodne znamená niečo ako „Pozor! Vysoké napätie!“, a označuje predmet, činnosť či osobu, ktoré sú v dôsledku svojho vlastného spôsobu bytia nositeľmi určitej, viacmenej nevyspytateľnej prírodnej sily alebo ktoré v jej dôsledku prechodu na inú ontologickú rovinu nadobudnú. Prísť do kontaktu s predmetom, ktorý je nabitý touto energiou môže byť nebezpečné až smrteľné. Na kontakt sa dá pripraviť, a po ňom je potrebné náležite sa rituálne očistiť.

³⁴ Coffin, s. 176.

Známy rumunský religionista Mircea Eliade, ktorý sa *tabu* venuje vo svojom *Pojednaní o dejinách náboženstiev* ho ilustruje nasledovným príkladom: „Do tejto kategórie neobvyklého a desivého samozrejme patria aj choroby a smrť. U Malgašov podobne ako u iných etník chorých a mŕtvych oddeľujú od zvyšku komunity „zákazy“. Je zakázané dotýkať sa mŕtveho, pozeráť sa naň, **vyslovovať jeho meno**, atď. Ďalšia rada tabu sa vzťahuje na ženu, sexualitu, narodenie, alebo na niektoré konkrétne situácie (...).“³⁵ To isté sa vzťahuje na panovníka, svätca, s menom, atď. Mechanizmus tabu je vždy ten istý: niektoré veci, osoby alebo oblasti sú súčasťou celkom iného ontologického rádu, a preto kontakt s nimi vedie k prechodu na inú ontologickú rovinu, ktorý sa môže stať osudným.

Tabu môže byť nariadené na určitú dobu kňazom, alebo iným dôležitým človekom, na určitú dobu.³⁶

Eliade na tom istom mieste upozorňuje na dvojaký charakter posvätna – posvätné je čisté a nečisté zároveň. Posvätné je to, čo nie je profánne. Dichotómia čistého a nečistého nám môže pripomínať dichotómiu *mysterium tremendum et fascinans*, dvoch vlastností posvätna podľa Rudolfa Otta³⁷, ktorá hovorí o tom, že veci posvätné nás na strane jednej zhrozujú, desia, ba až zhnusujú, no na druhej nesmierne priťahujú, fascinujú. Božie meno nepochybne budí úžas a posvätnú úctu, máme posvätný strach ho vysloviť a vyhábame sa mu, no napriek tomu je častým objektom experimentovania mystikov, ktorí sú nim tak *fascinovaní*, že si jeho vyslovovanie za účelom vyvolania mystických zážitkov neodpustia ani pod hrozbou krutého trestu.

Aký trest môže nasledovať po porušení tabu, ktoré vôbec nemusí byť zámerné, nájdeme na mnohých miestach v najrôznejších náboženských aj vedeckých spisoch. Napr. pozn. 21↑ už hovorila o postihu po nedostatočnej duchovnej príprave na mystický zážitok, za zmienku ešte stojí príhoda z 3. knihy Mojžišovej, kap. 10: 1-7: „*Áronovi*

³⁵ Eliade, s. 36

³⁶ Na tomto mieste by som si dovoľil vysloviť špekuláciu o mechanizme rozšírenia tabu vyslovovania božieho mena. Ak by sme si vzali takéto krátkodobé obdobie tabu, počas ktorého by bolo zakázané vyslovovať božstvo, ku ktorému sa toto krátkodobé tabuové obdobie viaže, v Judaizme, ktorý postupným vývinom prišiel s ideou všadeprítomnosti, všemohúcnosti, a hlavne odvekej existencie Boha, za pôvodných okolností dočasný zákaz prichádzania do styku s tabu (tzn. vyslovovania Božieho mena) sa rozšíril na všeobecný zákaz vyslovovania Mena so stálou platnosťou.

³⁷ Otto, Rudolf, „Posvätno“, Vyšehrad, Praha, 1998 (1917)

synovia Nádáb a Abihú vzali každý svoju misu na uhľíky, dali do nej oheň, naň položili kadidlo a obetovali Hospodinovi neposvätný oheň, čo im Hospodin neprikázal. Preto vyšľahol oheň pred Hospodina a strávil ich, takže zomreli pred Hospodinom. Vtedy povedal Mojžiš Áronovi: Toto hovoril Hospodin: Voči tým, ktorí sú mi blízki, ukážem sa svätým a oslávim sa pred všetkým ľuďom. Áron však mlčal. Potom Mojžiš zavolať Mišáela a Elcáfana, synov Áronovho strýka Uzzíela, a povedal im: Pristúpte a odneste svojich bratov pred svätyne d'aleko za tábor. Oni pristúpili a v ich odevoch odniesli ich za tábor, ako hovoril Mojžiš. Potom povedal Mojžiš Áronovi a jeho synom, Eleázárovi a Ítámárovi: Nenechávajte si vlasy na hlave neošetrené a neroztrhávajúce si šaty, aby ste nezomreli a neprišiel hnev Boží na celý zbor. Vaši bratia však, celý dom Izraela, nech plačú nad požiarom, ktorý Hospodin zažal. Neodchádzajte od vchodu do svätostánku, aby ste nezomreli, lebo máte na sebe Hospodinov olej pomazania. I urobili podľa Mojžišovho rozkazu. “ Vo vedeckých spisoch antropológovia, religionisti a psychológovia zaznamenávajú množstvo prípadov, kedy je človek, ktorý porušil tabu pod paľbou jednak svojich súkmeňovcov a jednak vlastného svedomia. Na základe autosugestívnej psychosomatickej reakcie si sám dokáže spôsobiť smrť kvôli presvedčeniu, že odplata za porušenie tabu je strata života, a tento trest prichádza zcela automaticky.³⁸

Od tabu, aj od posvätna všeobecne (ktoré s tabu do určitej miery splýva) je teda potrebné zachovávať si určitý odstup. Niekoľko ilustrácii prístupu k tabu (či skôr odstupu od neho) poskytuje holandský religionista Gerardus van der Leeuw vo svojej *Fenomenológii náboženstva*³⁹ v kapitole „Potencia, úžas, tabu“. Napríklad prítomnosť kráľa alebo cudzinca sa v žiadnom prípade neberie indiferentne. Pozdrav je tým pádom náboženský akt, so zámerom zadržať prvotný nápor Sily, a do ktorého je vkladané božie meno, alebo do ktorého je vložený akýsi ukludňujúci vplyv (napr. nemecký pozdrav Grüssgott). Pohostinnosť, tým pádom, rovnako ako vojna, je náboženský akt, so zámerom eliminovať cudziu silu, alebo ju zneutralizovať (ako nám pripomína známe ľudové porekadlo „Host' do domu, Boh do domu“). Sexuálny život je tiež plný potencie. Žena sa odlišuje od muža na základe mysterióznych

³⁸ napr.. Sigmund Freud, „Totem a tabu; Vtip a jeho vzťah k nevedomí“ ; z něm. orig. přel. Ludvík Hošek ; dosl. naps. Helena Vostradovská. - 2. vyd.. - Praha : Práh, 1991

³⁹ van der Leeuw, „Religion in Essence and Manifestation“, Harper & Row, London, 1963

charakteristík. Ženský závoj pôvodne slúžil ako ochrana, pred tým ako sa stal symbolom ostýchavosti. Všetko spojené so sexualitou je „výnimočné“. Pokiaľ je niekto sexuálne nečistý, musí byť opatrný, a nepodnikať žiadne dôležité kroky (napr. ísť do vojny, apod.)

Tabu je vyhýbanie sa činu a slovu, prýščiace z úžasu pri prítomnosti Sily. Slová týkajúce sa kritických záležitostí ako lov, vojna, sexualita, by nemali byť vyslovované, ale radšej nahradené špeciálne vytvoreným tabuovým jazykom. Preto sa také slová ako JHVH alebo slová označujúce primárne pohlavné znaky v reči často maskujú.

Van der Leeuw uvádza, že tabu bolo opísané ako najstaršia forma kategorického imperatívu, nie však v zmysle Kantovom, ale ako príkazu s charakteristikou iracionality a absolútnosti. „Thou shalt“, „budeš“, to čo by jedinec mal vykonať, je sekundárna záležitosť. Prečo by to mal vykonať, nie je otázkou vôbec.⁴⁰

Van der Leeuw sa ďalej venuje „vyhýbaniu sa“ bohu, (the avoidance of God), z dôvodu posvätnej bázne (Rudolf Otto túto bázeň v nemčine označil „*Scheu*“), s iracionálnym základom. Zákaz vyslovovania božieho mena je pravdepodobne zakopaný hlavne tu, aj keď jeho „vykopávky“ nachádzame na rôznych miestach. Je vysoko pravdepodobné, že proti tomuto tvrdeniu by nevystúpil ani náboženský mysliteľ, ani religionista, ani psychológ, ani samotný veriaci. Ide tu o iný ako racionálne zdôvodniteľný strach z vecí pochádzajúcich z tohto sveta. Úžas sa stáva vedomím hriechu, hrôza sa stáva vzývaním. Primitívny úžas, a neskôr strach, ktorý je vyvolaný niečím výnimočným a zázračným, sa objavujú v samom jadre náboženskej skúsenosti, kde je jeho ambivalentný aspekt prezentovaný ako vzývanie / bohoslužba. Van der Leeuw súhlasí s antickým ľudovým porekadlom, že „Strach bol prvý stvoriteľ bohov.“

Otto by zákaz vyslovovania božieho mena zaradil medzi tzv. *nepriame výrazové prostriedky prenosu náboženstva*. Zákaz vyslovovania tabuových slov by mal vyvolávať určitý moment tajomna.⁴¹ Tabu je podľa neho negatívny typ rituálneho

⁴⁰ Potreba zdôvodniť existenciu zákazu vyslovovania tabuových výrazov vôbec nie je dôležitá otázka. Dr. Ephraim Borowski z University of Glasgow, o ktorom už bola reč, mi na otázku „Prečo je v Judaizme zakázané vyslovovať Božie meno?“ odpovedal „Len preto, že tak je povedané.“ (orig.: „Just because it's said so.“)

⁴¹ podobne ako používanie pre väčšinu ľudí nezrozumiteľnej latiny v katolíckych bohoslužbách, ktoré bolo zrušené až 2. Vatikánskym koncilom v r. 1962.

jednania, teda zaist'uje nemanipulovateľnosť posvätného predmetu, vydelenie z bežného používania. Patria sem smrť, sexualita, lov, vojna, ľudia alebo zvieratá so zvláštnou mocou / úspechom, trúchlenie – veci ktoré zasahujú človeka *bytosťne*. Používanie Božieho mena sem určite patrí.

Tabuové výrazy v profánnom jazyku

Čo sa týka vzťahu posvätna a čistoty/nečistoty, Rudolf Otto aj švédsky teológ Nathan Söderblom sa zhodujú na tom, že posvätno malo najprv nečistý charakter, bolo treba sa mu vyhýbať, malo viac z tabu. Časom sa pod vplyvom morálky profánne stalo nečistým, posvätné sa zmenilo na čisté, a stratilo charakter tabu. Dnes by v našej klutúrnej tradícii nikoho nenapadlo označiť niečo posvätné za nečisté. K takémuto prechodu, otočeniu charakteru posvätna došlo práve v semitských kultúrach, i.e. v judaizme, ktorý má, ako sme videli, narábanie s niečím tak posvätným ako je Božie meno prepracované do podrobná. U Semitov dochádza k identifikácii božstva s *mana* (vyššou neosobnou silou s charakterom posvätna a nadprirodzena), rozlišuje sa absolútna rovina, rovina čistého a profánneho, a rovina nečistého.

Podľa Söderbloma⁴² sú za tento prechod zodpovedné tri faktory – vývin jazyka, morálka a iné praktické potreby kultúry, a koncepcia božskosti. Tento proces pozostáva zo spájania „bežného“ a „nečistého“ na jednej strane, a „svätého“ a „čistého“ na strane druhej. Nečisté sa teda stavia do opozície voči posvätnu, ktoré sa vymyká každodennosti, profánnosti. Ako v náboženský, tak profánný jazyk bol týmto prechodom zásadne ovplyvnený.

To čo je v niektorých kultúrach považované za nečisté, a narába sa s tým ako s tabu (napr. prvotné pohlavné znaky), je v iných kultúrach vnímané úplne bežne, alebo dokonca s posvätnou úctou. My sme názvy pre prvotné pohlavné znaky

⁴² Söderblom, Nathan, *Holiness*, in: Encyclopedia of Religion and Ethics, ed. by James Hastings ; with the assistance of John A. Selbie and Louis H. Gray. - Edinburgh : Clark [Edinburgh], 1913 - xviii, 890 s.

znečistili tak, že ich ľudové výrazy sa z vulgarizovali do najväčšej možnej miery. Pekne to ale ilustruje, že ak sa chcem človeka dotknúť do najväčšej možnej miery (mohli by sme povedať *bytosťne*), použijem výraz, ktorý má svoje korene v tabuovej veci. Preto sú najsilnejšie nadávky, „krypto“-invokácie (ako napr. „Ach môj Bože!“) a iné *zosilujúce* slovné spojenia tie, ktoré sa týkajú Božieho mena, sexuality a ďalších, *bytosťne* dôležitých vecí.

Pri styku s tabu, *nedajbože* jeho porušení, nasleduje často nutnosť reagovať očistným rituálom. Napr. keď mňa samotného v detstve počula babička zakričať si „Boha!“ pri príležitosti nakopnutia si palca na nohe, alebo inej nepríjemnosti dvíhajúcej adrenalin, bol som nútený neutralizovať tento výrok dodatkom „...tstvo našich hôr a lesov!“, inak by som bol tvrdo pokarhaný za porušovanie prikázania „Nebudeš brať meno Božie nadarmo!“

Zrejماً, hlavne v archaických kultúrach, je viera v magickú silu slova, o to viac mena nejakej veci. Vyslovené slovo nemožno vziať späť, a o napísanom to platí tiež, niekedy viac, niekedy menej.

Aj také tabu ako Božie meno sa legitímne používa pri príležitostiach, ktoré v súčasnosti vnímame ako čisto profánne, no v predchádzajúcich riadkoch sme si ukázali ich náboženský základ. Patria sem pozdravy, pohostinnosť, hospodárstvo, sexualita, vojna, atď. Sú to často veci, ktoré do veľkej miery súvisia s žítím, prežitím či prežívaním.

Jazyk obsahujúci takéto tabuové výrazy⁴³ je priamo prepojený s emocionalitou, či už ide o jazyk náboženský alebo profánny. Emocionálne rozpoloženie by sa dalo v angličtine (podľa spomínaného Johna Macquarrieho) nazvať „Anxiety“, podľa Karla Jaspersa sa ich používanie často vyskytuje pri prežívaní jeho známych „hraničných situácií“ (limit-situations, ako napr. vlna, smrť, a iné).

Jazyk obsahujúci náboženské výrazy komunikuje prebudením osoby, ktorej je adresovaný. Snaží sa o získanie pozornosti a vyjadruje nadštandardnú dôležitosť daného tvrdenia. Okrem toho môžeme pripojiť prekvapenie, vrcholné blaho, hnev,

⁴³ Použitím slovníka Rudolfa Otta by sme si snád mohli podsekciiu tabuových výrazov súvisiacich s menami božstiev alebo duchovných bytostí nazvať *numinózne* mená.

údiv, bezmocnosť, smútok, radosť, atď. Do veľkej miery môžeme tieto pojmy zhrnúť ako formy *náhleho emocionálneho rozpoloženia*.

Zaujímavý je bližší pohľad na vyhýbanie sa oslovovaniu alebo nazývaniu vecí pravými menami z psychologického hľadiska. V každodennom živote sa neustále stretávame s jeho rôznymi prejavmi. Namiesto vlastných podstatných mien sa nazývame prezývkami, titulmi, nepriamimi osloveniami, používame vykvanie či onikanie. Môj najlepší kamarát ma snáď nikdy neoslovil mojim krstným menom, zriedkakedy použije prezývku, väčšinou ma volá „starec“, alebo „priateľu“. Svoju vlastnú priateľku Luciu väčšinou nazýva „Bubu“, a ešte pri tom zmení tón hlasu. Môjho otca málokedy počujem vysloviť krstné meno mojej matky, jeho manželky, vyhýba sa situáciám kedy je potrebné ju osloviť, a keď je nutnosť použiť nejaký pojem, ktorým ju definuje, použije slová ako „mamička“ apod.⁴⁴. Máme snáď pred našimi najbližšími posvätnú hrôzu? Áno aj nie. Určite by bolo vhodnejšie použiť skôr slovíčko *úcta* ako *hrôza*. Nepriamym oslovovaním si zachovávame odstup eliminujúci prípadný nechcený zásah do podstaty človeka, ktorý by nás mohol mrziť. Na druhú stranu, keď sa už pre priame oslovenie rozhodneme, signalizuje to fakt, že to, čo chceme povedať, je vážna vec. V Spojených Štátoch Amerických je bežné dávať ľuďom tri mená, z toho sa väčšinou používajú len dve, a aj to prvé, krstné, často podlieha zkracovaniu (Willam = Bill, Gregory = Greg, atď.). Všetky tri mená sa americké matky rozhodnú použiť na zavolanie svojich ratolestí hádam len v prípade potreby „prehovorenia do duše“, napr. ak dotyčný rozbil susedoviu okno. V dospelosti sa tri mená používajú v úradnom styku, na súdoch, atď., teda opäť pri príležitostiach, ktoré sa vymykajú každodennosti, a dávajú najavo vážnosť preberanej záležitosti.

Pre zachovanie tohoto odstupu sme začali používať rôzne prezývky, eufemizmy, maskované pojmy. Odhliadnuc od pozmenených mien ľudí, náboženské výrazy sú v tomto smere veľmi pestré. Uvedme si pár príkladov: „Šmarjá!“ (Ježišmária!), „Ježkovy voči!“ (pravdepodobne Ježiši Kriste!), „Hernajs!“ (Herr

⁴⁴ Mohli by sme argumentovať, že takéto oslovovanie rodičia zaviedli kvôli tomu, aby si deti nenavykli nazývať vlastných rodičov krstnými menami, ale a) prečo by to tak koniec koncov nemohlo byť? Pravdepodobne je to aj z ich strany snaha o zachovanie si úcty, potreba určitého odstupu, a toho, aby voči nim dieťa cítilo určitú formu posvätnéj bázne, tak ako ju oni pociťovali voči svojim rodičom. Nie sú tak dávno doby, kedy deti svojim rodičom vykali, alebo dokonca onikali. Tieto gramatické formy oslovovania boli zavedené práve z dôvodu určenia si osobného odstupu, tým pádom záruky nedotknuteľnosti, nemanipulovateľnosti, ako prejavu slušnosti. b) oslovovanie vynechávajúce krstné mená je časté aj v bezdetných pároch a medzi kamarátmi.

Gott!), „Krucifix!“, „Pro Krynda pána!“ (Pre Krista Pána), „Pre pána Jána!“ (pravdepodobne pre Pána Boha), „Ježiškove husličky!“, „Bohajeho!“ atď. Takéto zmutované výrazy však nie sú pravidlom, a často sa aj v hovorovej reči vyskytujú v pôvodnom znení. Jako vidíme, do týchto výrazových prostriedkov sa nedostali len božie mená, ale veci súvisiace s náboženstvom v širšom kontexte („Do pekla!“, „Do čerta!“, „Andela ja tvojho!“, „Do Paroma!“⁴⁵).

Tieto výrazové prostriedky by sme mohli rozdeliť na *ofenzívne* a *defenzívne*.⁴⁶ Defenzívne sú tie, ktoré sa akousi zprofanizovanou invokáciou snažia privolať menované bytosti na pomoc v prípade nebezpečenstva alebo iného emocionálneho rozhodenia. Preto ľudia zakričia „Ježišimária!“ keď sa na nich napr. rúti autobus, alebo sa dozvedia negatívnu správu. Takouto formou invokácie akoby sa snažili „vzývanú“ vec primieť k tomu, aby udalosť eliminovali, alebo sa ich prijanmenšom nedotkla. Ofenzívne výrazové prostriedky takéhoto charakteru sa na druhú stranu používajú pri emóciách jako hnev, zúrivosť, snaha o pomstu. Pokiaľ niekto na niekoho zakričí „Jebem ja tvojho Boha!“, akoby sa na človeka snažil zaútočiť bytostne, a do istej miery tento útok môžeme považovať za závažnejší jako fyzický útok.⁴⁷ Zaútočením na boha osoby, ktorej sa chcem takto dotknúť, sa vlastne snažím túto osobu zničiť. Profanizácia božích mien v ofenzívnych jazykových prostriedkoch dosiahla úroveň vulgarizácie. Vulgarizmy ďalej často preberajú slovník súvisiaci so sexualitou, ktorá má ale k náboženstvu vlastne vcelku blízko, ako sme si ukázali pri preberaní kategórie tabu.

No a prečo sa pre takéto závažné situácie využívajú práve jazykové prostriedky obsahujúce náboženské výrazy? Odpoveď by sme mohli hľadať napr. v citáte spomínaného G. Van der Leeuwa z Epilegomeny jeho *Fenomenológia náboženstva*:
„Náboženský význam vecí je ten, od ktorého nemôže (za žiadnych okolností) nasledovať ani širší ani hlbší význam. Je to význam celku, je to posledné slovo.“⁴⁸

⁴⁵ Parom je v tomto prípade „Perun“ staroslovanské atmosférické božstvo, často označované za najvyššie božstvo slovanského panteónu

⁴⁶ Toto rozdelenie podporil mimo iných Doc. Nosek, ETF UK, Praha

⁴⁷ Pre porovnanie, rozdiel medzi týmito dvoma útokmi je asi taký, jako Rudolf Otto popísal strach z prirodzených vecí, a bázeň (*Scheu*) z vecí, ktoré tento svet presahujú.

⁴⁸ Van der Leeuw, s. Citát ďalej pokračuje: „Tento význam však nie je nikdy pochopený, toto posledné slovo nie je nikdy vyslovené. Vždy zostáva nadradený, ultimátny význam zostáva tajomstvo, ktoré sa opätovne zjavuje,

Teda – slovné spojenia obsahujúce slová súvisiace s náboženstvom vyjadrujú maximálnu možnú mieru vyjadriteľnosti daného problému, aj keď ten nemusí byť práve náboženského charakteru. Môže ísť o opis záležitosti, ktorá je tak veľká, že zasahuje človeka *bytosťne*. Potvrdzuje to aj Macquarrie, keď píše „*Existenciálna, alebo ohodnocujúca dimenzia slova „Boh“ je jasná z tak bežnej fázy ako „Robí z peňazí boha (He makes a god of money), ktorá jednoducho znamená, že niekto zasväcuje (!) svoj život peniazom“*“.⁴⁹

Tieto výrazy boli v profánnom jazyku prítomné zrejme odjakživa, aj keď sa dá predpokladať, že sekularizácia výrazne podporila mieru ich výskytu v každodennom jazyku. Pre ilustráciu, sexualita a výrazy s ňou spojené v hovorovej reči sú prítomné kvôli pôvodnej posvätnosti sexuality, ktorá otočením hodnôt (tak jako sme si ich opísali v interpretácii Otta a Söderbloma) dostala nečistý charakter. Slangové výrazy, teda epitetá spisovných označení len umocňujú mieru presného zásahu vyjadreného výrazu. Spisovný, teda „správny“ výraz, bez akejkoľvek symbolickej hodnoty by nebol až taký trefný.⁵⁰ Zároveň môže byť metafora kedykoľvek nahradená bez rizika poškodenia vnútornej podstaty opisovanej veci. Niekedy je vec neopísateľná inak ako skrze metaforu. Prívlastok často vyjadruje podstatu veci lepšie ako jej správne označenie. No a nemôže ostať bez povšimnutia, že náboženský a teologický jazyk metaforami priam preteká.

O tabuových slovách všeobecne (teda aj o Božom mene a slovách súvisiacich s náboženstvom pojednáva diplomová práca Moniky Kišacovej *Tabuová slova*, ktorej tútorom je prof. PhDr. František Čermák, DrSc.

V tej sa uvádza, že za vznikom tabuových slov, a následne neslušných slov a vulgarizmov stojí vytrácanie sa strachu z bohov a nadprirodzených bytostí. Prvé tabuové slová (nie ešte vulgarizmy) boli výrazy označujúce božstvá, ktoré boli posvätné a bežnému človeku zakázané. Kvôli tomu vznikali výrazy *náhradné*. Podľa psychoanalytika Sigmunda Freuda je tabu dôsledkom posvätného ostychu. Tabu nemajú racionálne vysvetlenia, a my podľa nich žijeme a nepýtame sa prečo.

ničmenej aby zostalo naveky skryté. Zahrňuje pokročenie k najzazšej hranici, kde len jeden jediný fakt je jasný – že všetko porozumenie je „za“, a teda konečný význam je zároveň hranicou významu.“

⁴⁹ Macquarrie, s.

⁵⁰ Macquarrie, s. píše: „*Pokiaľ vezmeme do úvahy metaforický jazyk, dôležitosť intuitívnych alebo existenciálnych konotácií slov je ešte viac evidentná.*“

Názvy tabuizovaných predmetov boli zatajované kvôli snahe zmiast' zlých duchov a ochrániť tak vec pred poškodením, prípadne zo strachu pred tou vecou, hlavne ak šlo o nebezpečné zviera. Napr. medveď bol kedysi *rkt/sos, lat. ursus, ale musel sa nájsť výraz expresívny, pretože vyslovenie jeho pravého mena by mohli privolať jeho hnev a pomstu (za to, že ním človek vyslovovaním jeho mena manipuluje). Tento mechanizmus je totožný so zákazom vyslovovania Božieho mena.

Nadišiel teda čas pre vytvorenie mechanizmov obmeny pôvodného výrazu – hláskových premien a preskupení, popisných pomenovaní a eufemizmov, tabuových vetných parafráz a tabuových antifráz.⁵¹

Čo sa týka vzniku a gramatického používania tabuových substantív, až na výnimky sa uplatňuje rovnaký deklinačný systém ako u ostatných slov – nadávky v genitíve sa často poja s predložkou „do“ („Do Boha!“).

Dnes sú tabuizované slová vulgárne, často abstraktné výrazy alebo náhražky za slová, ktoré sú spojené so „spoločensky nežiadúcimi témami“ ako sú sexualita, telesné pochody a iné. - teda za určitých okolností aj náboženstvo, ktoré nie je často predmetom verejnej diskusie. Nie teda, že by to bola spoločensky nežiadúca téma, ale je príliš citlivá na to, aby sa preberala pri akejkoľvek príležitosti. Taktiež sa dotýka človeka bytostne, rovnako ako sexualita apod. Okrem substantív sú časté aj ostatné slovné druhy, obzvlášť citoslovčia. Pre ne je charakteristické, že vyjadrujú bezprostredné reakcie na podnety, teda pri situáciách ktoré človeka vedia na daný krátky moment (bytostne) pohltiť, zbaviť ovládania, vyvolajú potrebu „uvoľniť adrenalín“ porušením zákazu podľa hesla „Zakázané ovocie najlepšie chutí“. Veľkú a dosť podstatnú skupinu tabuových slov tvoria nadávky, ktoré spadajú práve do kategórie náboženských tabuizovaných slov z dôvodu prepojenia citov a pocitov u citoslovies. Pre nadávky a vulgárne pomenovania je charakteristická práve citovosť, pocitovosť a emocionalita. Človek si teda „zabohuje“ *práve preto*, aby si uľavil porušením tohto zákazu.⁵²

⁵¹ Na východnom slovensku sa (bytostne dôležitý) dobytok nazýva chudoba, zrejme pre zmätenie zlých duchov, ktorí by si naň mohli robiť záľusk. Z rovnakého dôvodu sa športovcom pri želaní šťastia praje „Zlom (si) väz!“

⁵² Monika Kišacová vo svojej diplomovej práci rozoznáva 13 kategórii tabuových slov podľa tém bez ohľadu na pôvod, z ktorých náboženské výrazy tvoria len jednu. Za povšimnutie stojí, že väčšina, ak nie priam každá z týchto kategórii sa človeka hlboko dotýka, niektoré dokonca priamo súvisia j jeho existenciou. Okrem

Mne sa z rôznych jazykov, ktoré takýmito výrazmi prekypujú, podarilo získať niekoľko výrazov z maďarčiny, ktoré tu uvediem (najprv tak jako sa píše, potom jako sa vyslovujú a následne čo znamenajú):

1. *Az anyád picike úr Istenit!* (Az aňád picike úrištenit!) = „Toho malého Boha tvojej matere!“
2. *Az Isten basszon meg!* (Az išten basson meg!) = „Nech ťa Boh pojebe!“
3. *Az Istenit!* (Az ištenit!) = „Boha!“
4. *Az Istenedet!* (Az ištenedet!) = „Boha Tvojho!“
5. *A kurva hét szentszentségét!* (A kurva hét sentššégét!) = „Tých kurevských sedem sviatostí!“
6. *Az Istenbe!* (Az ištenbe!) = „Doboha!“
7. *Basszon meg egy taliga majom meg az Isten solgája!* (Basson meg eďď taliga majom meg az išten solgája!) = „Nech Ťa pojebe za fúrik opíc boží služobník!“
8. *A Krisztusát!* (A kristušát!) = „Pre Krista!“
9. *Azt a kaporszakállú úr Isten fogja be a pofádat!* (Azt a kaporszakálú úr išten fogja be a pofádat!) = „Boh s kôprovou bradou nech Ti zatvorí hubu!“

Odtabuizovanie takýchto slov a slovných spojení do veľkej miery súvisí s vedecko-technickým pokrokom, érou slobodného myslenia a procesom, ktorý Max Weber nazval „odkúzenie sveta“. Žiaden zákaz sa dnes už nerozumie sám sebou a všetky pravidlá sa javia ako ľuďmi vyjednatel'né, a teda aj pozmenitel'né. Zákaz vyslovovať určitý výraz môže danému slovu spôsobiť nečakaný zvrät v kariére - napr. anglické „fuck“ bolo (podľa internetovej encyklopédie www.wikipedia.com) v 16. storočí označené za neprípustné, a od tej doby sa jeho význam dost' rozširuje (podobné je to s jeho českým alebo slovenským prekladom). Jeho písaná forma sa často maskuje.

náboženských výrazov ide o a) pomenovania osôb podľa vlastností a duševného stavu, b) pomenovania osôb podľa rasovej príslušnosti, c) pomenovania osôb podľa choroby a závislosti, c) pomenovania osôb podľa sexuality, d) hanlivé prívlastky, e) pomenovanie častí ľudského teda, f) pomenovania činností súvisajúcich so základnými ľudskými potrebami, g) pomenovania telesných výlučkov, h) pomenovania periód ľudského života, i) pomenovania súvisajúce so ženou a procesmi odohrávajúcimi sa v jej tele, k) pomenovania zvierat, l) nadávky.

Monika Kišacová pre svoju diplomovú prácu vypracovala dotazník, v ktorom žiadala respondentov, aby uviedli niektoré tabuové výrazy, ktoré poznajú, ale viac ako 50 percent respondentov jej takého slova odmietlo uviesť, alebo uviedli, že žiadne také nepoznajú. V hovorovej reči ich ale údajne používali veľmi často. Zároveň uviedli, že tabu považujú za v súčasnosti bežnú vec.

Moji respondenti v rozhovoroch, ktoré som s nimi viedol uvádzali, že podobné výrazy používajú v momentoch prekvapenia, veľkých emócií akéhokoľvek charakteru, a to už či náboženského alebo čisto profánneho. Určite ide o formu zveličovania, alebo upútavania pozornosti, pretože ide o najúčinnější možný spôsob, keďže veci nesúce náboženský význam sa človeka veľmi silno dotýkajú - nemôžu mať ani hlbší ani širší význam.

Záver

V tejto práci som sa venoval jazykovým prostriedkom obsahujúcim výrazy z prostredia náboženského jazyka, či už šlo o ich využitie v jazyku náboženskom alebo profánnom. Zámerom bolo okrem popisu týchto výrazov, (akým je napr. Božie meno, ktorému sa venuje podstatná časť práce) prísť na kľb mechanizmu, pomocou ktorého sa výrazy z náboženského jazyka vôbec dostali do jazyka profánneho. Tento mechanizmus úzko súvisí s emocionalitou človeka, ktorá je zároveň dôležitým rysom religiozity. Obzvlášť veľkej popularite v každodennej reči sa tešia výrazy, ku ktorým sa za určitých okolností viažu, resp. viazali rôzne zákazy alebo prinajmenšom pravidlá ich vyslovovania. Výraz, ktorý je úplne legítymny pri najrôznejších náboženských úkonoch je zapovedaný pri okolnostiach profánnych. Snáď práve preto sa dostal do každodennej reči, či už šlo o vyjadrenie nadštandardnej dôležitosti vyjadrovaného výrazu, alebo prostoreké verbálne „uľavenie si“. Nemohol som sa bohužiaľ venovať tomuto fenoménu v rôznych svetových kultúrach zvlášť. Jednak kvôli tomu, že s týmto zámerom by moja práca presiahla stanovený obsahový limit, a jednak tomu, že výzkum by si vyžadoval niekoľko rokov strávených cestovaním a štúdiom. Skôr som sa pokúsil o vystihnutie toho, prečo profánny jazyk obsahuje tieto výrazy vôbec, ako

sa doň približne dostali, čo vedie človeka k tomu, aby si povedal „Ježiši Kriste!“ aj keď nejde práve o modlitbu.

Významnou súčasťou zbierania materiálu pre moju prácu bol študijný pobyt v rámci programu Erasmus v škótskom Glasgowe (r. 2006).

Zoznam použitej literatúry:

- * Coffin, F. J., „*The Third Commandment*“, In: *Journal of Biblical Literature*, Vol. 19, No. 2. (1900), pp. 166-188. (www.jstor.org)
- * Eliade, Mircea, „Pojednání o dějinách náboženství“, Argo, 2004 (1964)
- * *Encyclopedia Judaica* (1973), Vol. 7., Fr-Ha / [editors in chief Cecil Roth, Geoffrey Wigoder]. - corrected ed.. - Jerusalem : Keter, 1973
- * Gellman, Jerome I., *The Name of God*, In: *NOÛS* 29:4 (1995), pp. 536-543. (www.jstor.org)
- * Hayoun, Maurice-Ruben, „Židovské osvícenství mezi Cordóbou a Berlínem“. Volvox Globator, Praha, 1998.
- * Idel, Moše, „Kabala, nové pohledy“, Vyšehrad, Praha, 2004.
- * Kaplan, Aryeh, „Meditace a kabala“, Volvox Globator, Praha, 1998 (1982)
- * van der Leeuw, Gerardus, „Religion in Essence and Manifestation“, Harper & Row, London, 1963.
- * Macquarrie, John, „God-talk: an examination of the language and logic of theology“, SCM Press, Londýn 1967
- * Otto, Rudolf, „Posvátno“, Vyšehrad, Praha, 1998 (1917)
- * Söderblom, Nathan, „*Holiness*“, In: *Eyclopedia of Religion and Ethics*, ed. by James Hastings ; with the assistance of John A. Selbie and Louis H. Gray. - Edinburgh: Clark [Edinburgh], 1913 - xviii, 890 s.
- * Staples, W. E., „*The Third Commandment*“, In: *Journal of Biblical Literature*, Vol. 58, No. 4. (Dec., 1939), pp. 325-329. (www.jstor.org)

* Tritton, A. S., „*The Speech of God*“, In: *Studia Islamica*, No. 36 (1972), pp. 5-22.

(www.jstor.org)

* <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/name.html>

* <http://www.wikipedia.org>

Anotácia bakalárskej práce „Božie meno a tabuové výrazy v náboženskom a profánnom jazyku“, autor Martin Krankus, ved. Práce PhDr. Milan Lyčka, šk.r. 2006/2007:

Práca sa zaoberá pôvodom a úlohou jazykových prostriedkov označujúcich Boha, duchovné bytosti ako aj širšie spektrum slov súvisajúcich s náboženským jazykom jednak v náboženskom jazyku samom, ako aj v jazyku mimonáboženskom, profánnom. Skúma fenomén pravidiel a zákazov vyslovovania Božieho mena a tabuových výrazov, ako aj okolnosti ich porušovania a porovnáva prístupy rôznych vedeckých a teologických disciplín k tomuto problému.

The annotation of the bachelor thesis „God’s Name and Taboo Expressions in Religious and Profane Language“, author: Martin Krankus, thesis’ chief: PhDr. Milan Lyčka, school year 2006/2007:

The thesis discusses the origin and function of language expressions labelling God, spiritual beings as well as a wider spectrum of words connected to religious language on one hand in religious language itself as well as in outer-religious, profane language on the other hand. It examines the phenomenon of the percepts and prohibitions of uttering God’s name and taboo expressions, including the terms of their breaking, compares the approaches of various scientific and theological disciplines to this problem.